

**ПРЕДЛОЖЕНИЕ ЗА СЪЗДАВАНЕ НА
НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЯ
ЗА СЕМЕЙСТВОТА И ДЕЦАТА
„Здрави семейства – щастливи деца“**

София, 2019

Семейството, като най-малката естествена, самостоятелна социална и икономическа група от индивиди, която стои в основата на изграждането, развитието и благоденствието на всяко общество, е доказало безусловно своята първостепенна важност в човешката история. Затова семейството трябва да бъде обект на подкрепа от цялото общество и държавата.

Главната цел на този документ е да предложи някои ясни и сравнително лесно приложими решения за онези важни проблеми на българските семейства, които не могат да бъдат разрешени от самите тях, въпреки тяхното желание и полаганите усилия, защото са единствено в компетенциите и областите на влияние на държавните институции и други външни фактори на средата.

Предложенията ни са дадени обобщено или в детайли, доколкото това е било необходимо или възможно, но се надяваме те да послужат като добра основа и начало на един по-широк обществен дебат относно бъдещето на семействата и техните деца, а също така и на децата, лишени от родителска грижа, в контекста на нуждата на всеки български гражданин да бъде част от семейство или семейна среда, където да бъде приет, обичан и подкрепян.

СЪДЪРЖАНИЕ

I. ВЪВЕДЕНИЕ.....	4
Основни изисквания към документа.....	5
II. КОНТЕКСТ.....	6
III. КОНЦЕПЦИЯ.....	8
Субекти на документа.....	9
IV. ПРОБЛЕМИ.....	12
Доходите.....	12
Образованието.....	13
Здравеопазването.....	13
Социалните политики.....	13
Сигурност и вътрешен ред.....	14
Демография.....	14
V. ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА РЕШЕНИЯ.....	15
VI. ОБОБЩЕНИЕ.....	30

I. ВЪВЕДЕНИЕ

Поколение след поколение, независимо от обществения строй, във времена на мир или на война, в периоди на благополучие или на несигурност, семейството винаги е било и остава най-добрата среда за формиране и изразяване на човешката самоличност, а също така и за пълноценно реализиране на всеки човешки потенциал. За хиляди години, единствено създаването на семейство от мъж и жена, с подкрепата на близки и далечни роднини и цели общности, е благоприятствало раждането, отглеждането и възпитанието на деца и е спомогнало запазването на човешкия вид. Чрез семейството са се предавали натрупаните през вековете полезни знания, опит, обичаи и традиции, които постепенно са оформили нашата цивилизация и нашето съвременно разбиране за култура, наука и изкуство. Историческата и родовата памет са запазили за нас една истина за семействата и техните деца, която ние си позволяваме да издигнем като надслов на всички предложени по-долу от нас политики и дейности в подкрепа на семействата и децата на България, а именно:

„Здрави семейства – щастливи деца“

Съвременните усилия на международната общност и националните държави за защита и утвърждаване на семействата и семейните ценности, а едновременно с това и за гарантиране на подходяща семейна или близка до семейната среда за всички деца, се осъществяват посредством подготовката и приемането на различни видове краткосрочни и дългосрочни правни документи и инициативи за създаване и промяна на закони и подзаконни нормативни актове. Такъв национален стратегически документ би била и предложената от нас за създаване „Национална стратегия за семействата и децата“.

Всички идеи и предложения по-долу са съобразени с Конституцията на Република България, Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи и Конвенцията на ООН за правата на детето. На места може да са включени и препратки към други документи.

Основни изисквания към документа

Според нас, новата „Национална стратегия за семействата и децата“ би трябвало да бъде направена така, че да отговаря на пет основни изисквания:

1. **Да не пренебрегва традициите, бита и културата** на нито една от етническите групи, които живеят на територията на Република България, но да надгради над тези от тях, които са положителни и доказали се във времето като полезни за семействата и децата, а постепенно да намали действието на отрицателните такива, в пълно съгласие и единодействие в рамките на съответните общности.
2. **Да не нарушава правата на родителите** да отглеждат и да възпитават децата си до тяхното пълнолетие според своите собствени философски и религиозни убеждения и с подкрепата на държавните власти.
3. **Да не нарушава правата на децата**, доколкото тези права могат да бъдат осъществявани според тяхната зрялост и компетентност без родителите им.
4. **Да отговори на съвременните предизвикателства**, пред които са изправени семействата и децата в социалната, икономическата, образователната и други сфери и да предложи ефективни и сравнително лесни и бързи за изпълнение мерки за спиране и обръщане на процеса на намаляване на населението в страната и за справяне с демографската криза.
5. **Да създаде условия за реформи в държавните институции**, които да доведат до увеличаване на професионалната компетентност на служителите им и ползата от тях за гражданите, до по-голяма прозрачност на действията им и до ограничаване на предпоставките за грешки и корупционни практики свързани с подкрепата на семействата и правата на родителите и децата.
6. **Да осигури подходяща среда за развитие на повече социални услуги** в публично-частни партньорства, чрез които професионалисти да могат да допринасят със своите способности в областите на образованието, науката, изкуствата, консултиране, работата с деца със специални потребности и други, без да са зависими от държавната социална система и нейните политики.

II. КОНТЕКСТ

След като „Национална стратегия за детето 2008-2018 г.“ беше разработена на основата на два подобни предишни документа от преди 2008 г. и съгласувана с над 10 други национални стратегически документа, тя не успя да реализира голяма част от своите цели. Основният напредък, който беше постигнат чрез нея през периода на действието ѝ, беше във връзка с деинституционализацията на децата от домовете за деца, лишени от родителска грижа, а в останалите области беше отбелязано влошаване на ситуацията и никакъв или незначителен напредък. Това са области свързани с детската бедност, детското здраве, детското образование, децата в риск, децата жертва на насилие и експлоатация, децата извършители или жертви на престъпления, децата пострадали при пътнотранспортни произшествия, децата със специални образователни потребности, децата с изявени дарби и децата-бежанци. Конкретни детайли за резултатите в тези области могат да бъдат намерени в националната статистика, в широкото медийно отразяване на темите и частично в предложения нов проект на национална стратегия за детето за периода 2019-2030 година, който беше оттеглен, след като беше посрещнат със значително гражданско недоволство, ескалирало в масови протестни действия във всички по-големи градове в страната. Изразяването на това недоволство беше именно поради лошите резултати от предишните стратегии и продължаването на посоката на създаване на още един такъв документ, който ползва същия детецентриран подход както предишните и не предлага никаква конкретика за решаването на проблемите на децата и семействата, но навлиза още по-дълбоко в семейната институция и противопоставя правата на родителите и децата, вместо да ги обединява в тяхна обща полза.

Разделянето на политиките за детето от политиките за семейството през годините се оказва неправилен подход за справяне с проблемите на подрастващото поколение в нашето общество, защото той противоречи на българските семейни традиции и на естествения ред в природата утвърдил се още от зората на човешката история. За съжаление, постоянният външен политически натиск за отделянето на децата от семейството като изцяло независим правен субект, който да взема всички важни решения за живота си, без да има нужната зрялост и компетентност и без

подкрепата на родителите и собственото или разширеното семейство, доведе до настоящото положение, което се характеризира с нарастваща бедност и социална изолация на децата, по-лошо качество на образованието, повече насилие в и извън училищата, повече употреба на алкохол и психотропни вещества и т.н. Опитите на държавните институции да координират действията си и да работят пряко с децата за решаване на техните проблеми, вместо да разчитат на родителите и семействата като само ги подпомагат, когато е необходимо, се оказаха неуспешни. Това стана и причина за парадокса в последния вече отхвърлен проект на национална стратегия за детето и други национални документи, на всички деца да бъде гледано като на деца в риск, а на всички родители като на некомпетентни да изпълняват своята роля без помощта на държавата и като на потенциални насилници, които трябва да бъдат постоянно обследвани и наблюдавани, за да не нарушат някакви специални детски права, които са издигнати като най-висша и неприкосновена ценност за сметка на правата на родителите.

През изминалото десетилетие не бяха намалени осезаемо социалните и икономическите предизвикателства пред семействата; не бяха създадени или подкрепени достатъчно програми за доброволно и целенасочено увеличаване на родителския капацитет; не беше постигнато ограничаване на проблемите на родители и деца с алкохол, наркотици и други; не бяха предложени разнообразни форми на подкрепа, които да не създават постоянна зависимост от социалната система, но да водят по-високо ниво на образованост и професионална реализация; не бяха променени в положителна посока обществените нагласи за важността на родителските задължения и отговорности; не бяха улеснени и популяризирани възможностите за осиновяване на деца без родителска грижа; не бяха ясно определени условията и целесъобразността за ползване на професионалните приемни и резидентни грижи извън биологични семейства и т.н.

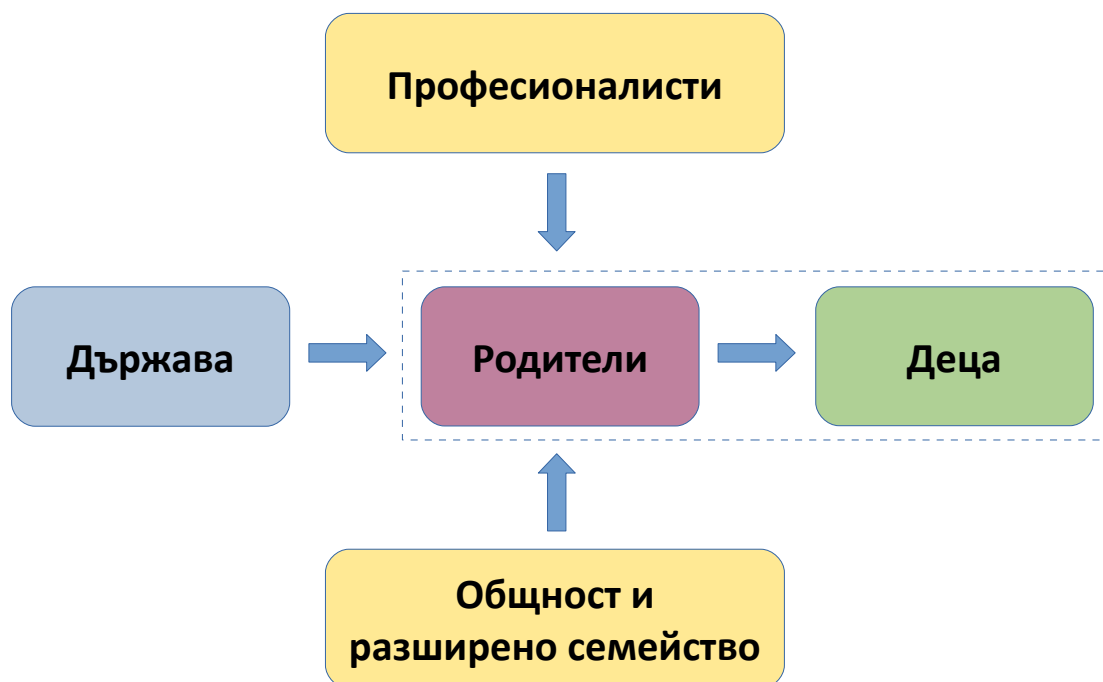
Общият извод, който може да се направи от стратегиите за детето до момента и техния общ неуспех, е, че **повишаването на благосъстоянието на децата не можа да се постигне, тъй като не беше повишено благосъстояние на техните семейства** и те не бяха подпомогнати в решаването на редица проблеми. Идеята, че децата могат да бъдат щастливи и успешни, докато семейства им са разделени и изпълнени с постоянни борби и противоречия, очаквано се оказа измамна и неосъществима.

III. КОНЦЕПЦИЯ

Нашето предложение за „Национална стратегия за семействата и децата“ стъпва върху доказалите се през цялата човешка история социални конструкции и модели, в които **всички – държавни институции, професионалисти, общността и разширеното семейство – подкрепят родителите при възпитанието и отглеждането на децата им и се грижат за децата, лишени от родителска грижа**. Същевременно никой от тях не се намесва в правата на родителите без изричното им съгласие, освен в случаите на извършени престъпления или основателни съмнения за реална заплаха за живота и здравето на някой от членовете на семейството (Схема 1).

Важна част от работата по подготовката на предлагания от нас документ е предварителното осигуряване на **детайлни статистически данни и организиране на обществени допитвания** по важни въпроси, свързани със състоянието на българското семейство и грижата за децата в него, а също така и за очакваните държавни политики, които обществото иска да бъдат приложени за подобряване на ситуацията.

Схема 1: Подкрепящ модел с ненамеса в правата на родителите и децата

Субекти на документа

Предлагаме новата „Национална стратегия за семействата и децата“ да обхване три основни субекта на въздействие. Първият е семейството, състоящо се от родителите и децата. Вторият субект са децата, лишени от родителска грижа, чиито проблеми могат да бъдат разглеждани отделно поради тяхната специфика. И третият субект е държавата с нейните институции като гарант за създаването на подходяща среда за развитието и подкрепата на семействата и децата и за закрила на децата, лишени от родителска грижа. В отговор на потребностите и взаимодействието между тези три субекта и предизвикателствата, пред които са изправени, могат едновременно да се определят всички области на действие и съответните дейности (оперативни цели)

1. Семействата

Семейството е най-малката обществена единица, която се създава доброволно осигурявайки на своите членове съвместно съжителство, взаимна подкрепа, защита и възпроизводство на човешкия вид. Като такава, то трябва да бъде поставено в центъра на всички национални стратегии и политики за развитието на обществото.

(Гражданският брак според българската конституция и българските национални традиции, е доброволен съюз между един мъж и една жена, който формира официално пред обществото едно семейство. Неговата цел е да осигури подходяща и предвидима среда за изграждане на успешни семейни взаимоотношения между двама брачни партньори и за отглеждането и възпитанието на техните деца, ако имат такива. Сключването на граждански брак предоставя неоспоримо доказателство за вида на семейните връзки и поради това гарантира социална и икономическа защита на правата на родителите и децата в семейството. По тази причина сключването на доброволен граждански брак трябва да бъде насърчавано и защитавано от държавата. Но семейството в съвременното общество може да бъде разглеждано също така като неофициално и извън контекста на гражданския брак.)

а) Родителите

Мъжът и жената като партньори и родители се грижат за физическото оцеляване и благополучие на всички членове в семейството чрез подсигуриране на най-добрите възможни условия за живот и развитие на всеки от тях. В случай, че семействата са затруднени да посрещнат своите основни нужди и животът и здравето на някой от членовете им са застрашени, на тях трябва да им бъдат предоставени достъпни начини за търсене и намиране на подходяща обществена подкрепа.

б) Децата

Детето е отделен индивид и правен субект със свои собствени човешки права и достойнство. Същевременно, до своето пълнолетие, поради своята незрялост и неспособност да взема определени важни решения за живота си, и за да бъде детето защитено от злонамереност и злоупотреба с неговите права, отговорността за неговото отглеждане и възпитание е поверена изцяло на неговите родители или настойници. Право на родителите над детето им може да бъде отнето само при отказ от тяхна страна да изпълняват своите родителски задължения и при създаване на неоспорима и непреодолима заплаха за живота и здравето на детето. Когато не са налице такива обстоятелства най-добрият интерес за детето е да бъде в своето законно семейство. Същевременно, родителите са длъжни да уважават правото на детето на собствено мнение и според степента на зрялост и способността му за правилна преценка да зачитат неговата личност и право на избори.

2. Децата, лишени от родителска грижа

Всяка година до около 2000 деца в България биват изоставяни от своите биологични родители и трябва да бъдат насочени към семейна или най-близка до семейната среда. Създаването на възможност родителите да изоставят собствените деца се случва в следствие на засилената държавна намеса в семейството по време на комунистическия тоталитарен режим в периода 1944-1989 г., когато държавата представя себе си пред своите граждани като достатъчно способна да се погрижи за материалните и духовните нужди на децата им дори по-добре от самите родители. В началото на този период и

след това в България се създават домовете за деца, лишени от родителска грижа, които да приемат непълнолетни граждани, нежелани по социални или икономически причини, а също и заради установени увреждания на здравето им. За съжаление, след този период от 45 години с настъпването на демократичните промени, става известно, че десетки хиляди деца живеят в подобни домове при нечовешки условия и в среда, където има високо ниво на negliжиране, насилие и смъртност. Благодарение на политическата воля и съвместната работа на държавните институции, неправителствени организации и семейства, осигуряващи доброволна или професионална приемна грижа, през последното десетилетие почти приключва процесът на деинституционализация на изоставените деца без родителска грижа. Изоставянето на деца обаче продължава да атакува социалната ни система и трябва да бъдат предприети адекватни мерки за справяне с този проблем.

3. Държавата

Държавата чрез своите институции не може и не трябва да заменя ролята на родителите в отглеждането и възпитанието на децата им, но доколкото зависи от нея, чрез действията на законодателната, изпълнителната и съдебната власт, трябва да гарантира благоприятни условия за създаването на семейства и изграждането на здрави и полезни взаимоотношения в тях, които да спомогнат за появата на нови поколения, на които предишните да предадат своите знания и опит, морални и етични норми и ценности и чрез които да се запазят полезните културни традиции и особености, определящи нашата идентичност като народ. При невъзможност на държавата да изпълнява тези си функции, може да са наложителни реформи и създаване на нови методи на взаимодействие между институциите в полза на обществения интерес.

IV. ПРОБЛЕМИ

През цялото време на своето съществуване семействата са изправени пред множество проблеми, които трябва да решат, за да продължат да съществуват. Неспособността на семействата да решават своите проблеми поради обективни или субективни причини е заплаха за тяхната цялост и постигането на поставените от самите тях цели. Голяма част от проблемите на семействата могат да бъдат решени посредством взаимодействието между членовете им и в тези случаи обществото и държавата не трябва да се намесват. Но в случаите, когато семействата не могат да се справят сами и изразят желание за получаване на външна подкрепа, те трябва да могат да намерят такава в лицето на разширеното семейство, общността, професионалистите в различни области или държавните институции. От друга страна, за да съществува държавата, тя има нужда от своите граждани, които се раждат и живеят в семейства. По-долу са изброени сферите, в които семействата и държавата срещат нерешими от тях проблеми и за които могат да бъдат направени конкретни предложения.

Доходите

България е страната с най-ниската цена на труда на час и най-ниските доходи от трудова дейност в Европейския съюз¹. Бедността на семействата е причина за лоши условия на живот, лошо хранене, лошо здравеопазване, лошо образование, лоши последици за децата и т.н. Икономиката на България се разви със сравнително бързи темпове през последните десетилетия, въпреки икономическата и финансовата кризи. Безработицата е на най-ниското си ниво за периода и бизнеси продължават да инвестират като откриват нови работни места. В същото време заплащането на труда остава ниско и се наблюдава феноменът „работещи бедни“. Разбираемо е, че бедността не може напълно да бъде изкоренена, тъй като причините за нея са комплексни, но могат да бъдат предприети определен брой практически стъпки за подобряване на ситуацията на семействата.

Образованието

Образователната система в България е пред колапс. Причината за това са продължаващото намаляване на населението и броя на учащите и съответно закриването на училища, остарелите и неактуални форми и методи на обучение, висока средна възраст на преподавателите и липса на достатъчно нови такива за покриване на различните учебни дисциплини, неподходящ учебен материал с незначителна етично-възпитателна и практична насоченост, ниско ниво на участие и заинтересованост на родителите за образованието на децата им, голям брой висши учебни заведения финансирани от държавата, които не могат да привлекат достатъчно български студенти и др.² От всички 50 846 учители в общообразователните училища, по-малко от 20% са на възраст под 40 години, а около 1/3 са в пенсионна и пред пенсионна възраст³.

Здравеопазването

Въпреки постоянното увеличаване на разходите за здравеопазване⁴, здравето на българските семейства не се подобри през последните години и заболяемостта се увеличи, а очакваната продължителност на живота остана сред най-ниските в ЕС⁵. Причините са много, но сред тях са липсата на контрол и превенция на заболяванията, увеличаваща се средна възраст на населението⁶, нездравословно хранене и висока степен на употреба на вредни за здравето продукти, недостатъчно възможности за спортни занимания, липса на достатъчен контрол и оптимизация на разходите на публичните средства за здравеопазване, емиграция на медицински специалисти заради по-високо заплащане и по-добри условия на труд и др. България остава една от водещите страни в Европейския съюз по сърдечносъдови заболявания, а онкологичните заболявания също бележат ръст през последните години.

Социалните политики

Застаряването на населението и увеличаването на броя лица в пенсионна възраст, заедно с ниските доходи на работещите и високата степен на емиграция водят до увеличаване на социалните разходи. Трайно неработещите и разчитащите на социални помощи за бедност и за инвалидност са също значителна тежест за

бюджета. Социалните политики на държавата до момента са съсредоточени основно към заделяване на възможно най-много средства (макар и ограничено) за тези групи лица, но тяхната зависимост от социалната система и неуспехът до момента да бъдат върнати под една или друга форма отново на пазара на труда и да създават допълнителни доходи чрез професионалната си реализация са загуба както за самите тях и семействата им, така и за обществото ни като цяло. Предприемат се стъпки за осигуряване на заетост на лица с увреждания и трайно неработоспособните, но е необходима повече работа в областта на повишаването на квалификацията или преквалификация на незаетите лица и така гарантиране на тяхната самостоятелност и грижа за техните семейства.

Сигурност и вътрешен ред

България продължава да има най-висок процент от граждани от държава в ЕС, които са били засегнати от престъпност, насилие и вандализъм. За 2017 г. процентът на пострадалите граждани е 23,6%⁷, при среден процент за Европейския съюз от 12%. Това означава, че голям брой майки, бащи и деца и тяхната собственост или здраве са застрашавани всяка година. България има по-голям брой полицейски служители на 100 000 граждани от повечето страни в ЕС, но това не води до по-добри резултати в борбата срещу престъпността. Лошият имидж на България като страна с висока престъпност, корупция и липса на правосъдие вреди и на обема на чуждестранните инвестиции, тъй като инвеститорите търсят сигурна и предвидима среда.

Демография

Демографската криза, която някои български учени вече наричат „демографска катастрофа“, заради съмненията им, че процесът на намаляване на българското население въобще може да бъде обърнат, също е проблем, който не да може да се реши без участието на семействата и само със стратегии за правата и закрилата на детето като отделен правен субект. Средният коефициентът на плодовитост на българската жена за 2018 г. е 1,56 деца⁸, при необходим над 2,1 за запазване на броя на населението и то без да се отчита емиграцията като фактор. Затова броят на децата родени и живеещи в България за последните 30 години е намалял приблизително двойно сравнено с 1985 г. и продължава да намалява. Върху това оказват влияние

много социални, икономически и други фактори, с които българското общество трябва да се справи, за да може естествено да се възстанови нивото на раждаемостта.

V. ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА РЕШЕНИЯ

ПРЕДЛОЖЕНИЯ СВЪРЗАНИ ПРЯКО СЪС СЕМЕЙСТВОТА		
Предложение	Мотиви	Очакван резултат
Намаляване на ДДС за храните, лекарствата, книгите и учебниците.	Всички страни в ЕС (включително съседните ни страни-членки) имат диференцирани ставки на ДДС за определени стоки, които са от първа необходимост и са важни за семействата. Голяма част от доходите на по-бедните домакинства се харчат за храна и лекарства. Книгите и учебниците са необходими за образоването на децата и възрастните.	Увеличаване на средствата, които остават в семействата за по-качествена храна и други семейни разходи. Подобряване на здравето на семействата, заради по-достъпната възможност за лечение с лекарства. Увеличаване на четенето и повишаване на образоваността.
Определяне на конкретни данъчни и социални облекчения за семействата с две или повече деца: - плащане на по-нисък данък за жилище при две деца и въобще неплащане при 3 или повече деца; - намаляване на данъка за ползване на автомобил от многодетни семейства - и т.н.	За да има повече деца в семействата, те трябва да са уверени, че с увеличаване на броя деца, няма да се налага да поемат прекалено голяма финансова тежест, която не могат да понесат.	Увеличаване на броя семейства с повече деца. Намаляване на разходите на семействата с повече деца, така че да могат да се грижат по-добре за тях.
Осигуряване на възможности за нисколихвени инвестиционни микро	Лихвите по кредити в България са сравнително високи от тези в други страни	Увеличаване на броя на семейните фирми, които допринасят за

кредити за започване на семеен бизнес.	в ЕС. Често семействата имат идеи за малък семеен бизнес, с който да се издържат, но не могат да си позволят непосилните лихви.	благосъстоянието на семействата.
Въвеждане на електронна здравна карта за лесно проследяване на здравния статус на възрастните и децата.	Необходимост от превенция на заболяванията и чрез лесно създаване на анонимизирана статистика за заболяемостта по райони, градове и възрасти, използвани методите на лечение и т.н.	Установяване на реалното състояние на превенцията на заболяванията чрез осъществяване на годишни профилактични прегледи. Подобряване на здравето на населението и прекратяване на корупционни схеми и практики за източване на здравната каса без да са били извършени медицински дейности.
Насърчаване на кърменето, чрез национални информационни кампании финансирани от бюджета.	Предлаганите нови методи на хранене на новородените не могат да заместят кърменето, освен в случаите, когато майката има здравни проблеми или недостатъчно кърма. Кърменето играе важна роля за здравето на новороденото и създаването на емоционална близост между майката и бебето ѝ.	По-добри имунитет и здраве на новородените деца. Създаване на емоционална близост между майката и детето. Осъзнаване от бащата на важната роля на майката за живота на техния наследник.
Създаване на близки до естествените условия за раждането – осигуряване на достъп на бащата по време на раждането и веднага след него, поставяне на бебето в близост до майката, разрешаване на майката и бащата да прекарват повече време с детето си от първите дни след раждането.	Появата на нов живот е едно от най-важните събития в семействата. Необходимостта майката да чувства, че бащата е до нея по време на целия процес на бременността, раждането и времето след раждането, определя до голяма степен и нейното психическо състояние и влияе на процеса	Създаване на близост между майката, детето и бащата. Форма на превенция на изоставянето, когато майката и бащата имат повече време заедно с детето си.

	на възстановяване след раждането и възприемането на настъпващите промени.	
Създаване на национален регистър за бременностите и абортите.	Важно е да се проследява правилно бременността на жените, за да се гарантира тяхното репродуктивно здраве. Според лекари-гинеколози в България продължават да се извършват нелегални аборти предимно на момичета, които са в непълнолетна възраст, без знанието на родителите, в месеци след разрешените от закона или за укриване на доходи. И за бременностите, и за абортите, е необходимо да е известно какви са били предписаните лекарствени средства и извършените медицински дейности на лицето и от кого. За това може да спомогне и въвеждането на електронната здравна карта (друго предложение).	Подобрена здравна грижа за бременните жени . Намаляване на незаконно извършваните аборти при непълнолетни лица без знанието на родителите им и запазване на репродуктивното здраве на младите жени. Получаване на реална статистика бременностите и за прекъснатите бременности и понасяне на административна и наказателна отговорност от лицата, които нарушават законите свързани с абортите.
Създаване на методология за покриване на територията на населените места в определен радиус чрез публично-частни партньорства за съдействие (например, преотстъпване на площи или стари сгради и зали от общините) със спортни съоръжения (площадки, игрища, зали,	През последните десетилетия интересът на българите към спорта намаля. Обикновено спортът не е приоритет за семействата и децата. Спортът възстановява и подобрява психическото и физическото здраве, увеличава работоспособността и помага при формиране на качествата	Повече спортни съоръжения и повече спортуващи възрастни и младежи. Подобряване на здравето състояние на българите.

<p>басейни и др.), които да могат да се ползват от семействата и децата.</p>	<p>на спортуващия.</p>	
<p>Улесняване на процеса на създаване на частни училища, детски градини и ясли в законодателството и чрез въвеждане на образователни ваучери, които се предоставят след регистрация на децата от родителите до края на предходната година. За всяко регистрирано дете за услуга се получава ваучер, който е на годишната стойност на съответната услуга, и родителите сами решават къде да запишат децата си, като доплащат над сумата на ваучера за частните училища, ако условията там са такива. Неизползваните ваучери за социални и образователни услуги (например невъзможност държавата/общината да осигури услугата) да могат да се ползват за приспадане на данъци, които семейството на детето плаща.</p>	<p>Има недостиг на места в детските градини и яслите. Качеството на образователните услуги и резултатите от тях са ниски. Родителите трябва да имат възможност да се възползват от алтернативи за справяне с проблемите свързани с грижата и образованието на децата им – ползване на частни детски градини и училища, наемане на бавачка и т.н.</p>	<p>Създаване на повече частни учебни заведения и реална конкуренция в областта на образованието и социалните услуги за деца, които ще доведат до повишаване на качеството. Ще се появят частни детски градини и ясли с оптимизирани разходи предлагащи различни услуги и ще се реши проблемът с липса на бюджетни средства за нови градини и ясли.</p>
<p>Въвеждане на 2 вида оценки в училищата, една за успех и друга за поведение, каквато практика има в други страни.</p>	<p>В момента има практика учители да намаляват оценки на децата заради лошо поведение. Родители не знаят дали ниската оценка на детето им е заради успех или заради лошо поведение.</p>	<p>Поставянето на оценки за поведение ще даде реален поглед върху децата със социални проблеми и ще позволи работа за превенция и корекция.</p>
<p>Въвеждане на необходимост</p>	<p>Наблюдава се увеличаване на</p>	<p>Децата трябва да бъдат</p>

<p>от информирано съгласие на родителите за всяко събитие, обучение, анкета или друга дейност, включително на НПО, в училищата, които не са част от учебната програма. (Има вече внесен законопроект на Борислав Цеков от Института за модерна политика)</p>	<p>дейностите за събиране на лична информация от деца и осигуряване на достъп до класните стаи на НПО и различни външни лица без родителите да са преценили дали представяните пред децата им материали са подходящи.</p>	<p>предпазени от ненаучна и опасни за физическото и психическото им здраве информация и родителите трябва да могат да упражняват правото си на контрол върху информацията, която децата им получават или предоставят.</p>
<p>Промяна на законодателството и въвеждане на задължително извеждане и ограничаване от дома на насилника, а не на насиленото дете или друг член на семейството. Лицата жертва на насилие не се извеждат, освен ако няма кой да се грижи за тях след извеждане на насилника.⁹</p>	<p>Извеждането на насилението, а не на насилника е наложена грешна практика. Ако в едно семейство има насилник, то правилно е да се извежда и ограничава насилникът, а не невинният насилен, защото иначе останалите членове на семейството остават да живеят с насилника в същото семейство и са застрашени.</p>	<p>Намаляване на насилието и по-лесно идентифициране на насилници в семейството за започване на работа с тях или при тежки случаи на насилие – на съдебно преследване.</p>
<p>Въвеждане на административна и наказателна отговорност за служители, които са превишили правомощията си и са извели дете от семейството му без за това да са били налични съответните предпоставки описани в закона.</p>	<p>Има такива случаи на извеждане на деца и след това връщане от съда. При тежки случаи на злоупотреба със служебно положение трябва да се прилагат подходящи санкции.</p>	<p>Намаляване на броя изведени деца без достатъчно основания за това. Запазване на правата на родителите и децата без да бъдат противопоставяни. Избягване на стреса, психическите и физическите последици за семействата.</p>
<p>Създаване на групи за подкрепа към родители за справяне с гнева, алкохолизма, наркоманията или други трудно преодолими проблеми, в които да бъдат насочвани от съдебната власт, полицията</p>	<p>В момента родителите няма как да минат процес на лечение и възстановяване, ако не могат да си го позволят финансово.</p>	<p>По-малко семейства с родители, които употребяват алкохол, наркотици. Намаляване на насилието в семействата и обществото.</p>

или да посещават по собствено желание.		
ПРЕДЛОЖЕНИЯ СВЪРЗАНИ ПРЯКО С ДЕЦАТА		
Предложение	Мотиви	Очакван резултат
<p>Насърчаване и популяризиране на идеята за създаване на семейства за доброволна приемна грижа чрез медиите, разлепени плакати, раздаване на флаери, онлайн реклама и т.н.. Доброволната приемна грижа да бъде приоритетна пред платената за настаняване на деца в риск или децата, лишени от родителска грижа.</p> <p>Семейства, които са приели деца като са предложили доброволна приемна грижа, в случай, че родителите на детето се откажат от родителските си права, да имат право да получат първи предложение за осиновяване на детето.</p>	<p>В момента има под 10 семейства, които предлагат доброволна приемна грижа и над 2500, които предлагат платена. Това води до големи социални разходи и опасност за създаване на „бизнес модел“ за гледане на едно или повече деца единствено с цел лично облагодетелстване.</p>	<p>Ще се намалят разходите на държавата за приемна грижа. Ще се насърчи доброволството и подкрепата от обществото за децата в риск.</p> <p>Повече бездетни семейства, които могат да се престашат да вземат дете като знаят, че може и да не го задържат, а и не са задължени да го задържат (както при осиновяването). От друга страна, ако установят, че се справят с родителските задачи, създава се връзка между тях и детето и че детето е останало само (без родители), те могат да го осиновят.</p>
<p>Улесняване на процедурата за осиновяване на дете първо от роднини или избрани нови родители от биологичните майка и баща (техни приятели). За да се избегнат злоупотреби и търговия с деца, въвеждане на декларации и сериозни наказания за деклариране на невярна информация от двете страни, по-строги от</p>	<p>Има случаи, когато родителите знаят, че не могат да се грижат за детето си, но искат да са сигурни, че то ще попадне при други родители, които наистина ще го обичат и ще се грижат за него с желание. По тази причина не искат да се откажат доброволно от родителските си права и детето страда. Такава промяна би позволила</p>	<p>Увеличаване на броя деца, които ще бъдат осиновени в подходяща за тях среда, която ще допринесе за тяхното благосъстояние.</p>

<p>другите при обикновена ситуация без осиновяване.</p>	<p>децата да бъдат осиновявани от хора, на които родителите имат най-голямо доверие. Бременни жени в много тежко и труднопроменимо състояние, ще могат да осигурят подходяща семейна среда за детето си за постоянно веднага след раждането, а детето няма да бъде прехвърляно по приемни семейства или в резидентни грижи.</p>	
<p>Създаване на възможности за публично-частни партньорства за Детски социални центрове (за наука, изкуство и социална дейност) с комбинирано финансиране от минимум 50% частни дарения или приходи и до 50% от държавата (Фонд за семействата и децата). Могат да се направят във вече съществуващи подходящи сгради или да се построят нови. Може да имат малка библиотека. Центровете в бедните райони/квартали могат да имат обособено помещение за баня, налични чисти дрехи, някаква малка закуска и т.н. за деца в нужда.</p>	<p>Децата трябва да имат къде да отидат в извънучебно време, за да създават приятелства и да се учат в областта на науките и изкуствата, за да не се изолират или поддават на деструктивни състояния и дейности (самота, наркотици, лоша компания и т.н.) Образователните и социалните дейности в такива центрове може лесно да се комбинират. Може да се започне с пилотни проекти там, където има най-високо ниво на социална изолация на децата.</p>	<p>Създаване на интерес у родителите и децата към образованието и постепенна промяна на лоши културни и социални навици.</p>
<p>Въвеждане на часове по морал и етика поне един път седмично още от предучилищното</p>	<p>Децата може да не получават морална и етична насока в семейството си поради заетост на родителите, която</p>	<p>Децата да разсъждават по тези теми и да се научават какво е добро и зло. Ще имат повече време с родителите си</p>

образование. Всеки час отделна тема с разговор/есе: обидите, кражбата, лъжата, завистта, бунтът и други, съобразено с възрастта.	не им позволява да отделят време освен за учебна помощ. Трябва да се създадат предпоставки родителите да разговарят с децата си повече за важни въпроси относно възпитанието им.	и ще се мотивират да мислят, говорят повече помежду си по важни въпроси.
Замяна на отделните държавни зрелостни изпити с българска система за общообразователни тестове (подобни на PISA, SAT, ACT и GMAT), които доказват знания.	Оценките в училище зависят от много фактори, а матурите не са достатъчно показателни за общата образованост и култура на учениците.	Възможност за получаване на еднакъв документ при едни и същи условия за различни форми на образование – държавно, частно, вечерно, домашно, самоподготовка и т.н.
Създаване метод за оценка на максималния брой ученици, които могат да присъстват в един клас, и да се включат допълнителни фактори освен „квадратура на ученик“.	В момента, поради различни причини, има класове, които имат прекалено много ученици и учебният процес е затруднен. Особено сложна е ситуацията, когато в класа има деца със специални потребности.	Подобряване на учебния процес и намаляване на натоварването върху преподавателите, което е предпоставка и за по-доброто им психическо състояние и запазване на работоспособността и здравето им.
Увеличаване на превантивните мерки срещу детската престъпност, без участието на НПО. Създаване на планове с ясно измерими резултати за информиране на децата във всички училищата по различни теми срещу престъпността (побоища, наркотици, кражби, убийства и т.н.) Може да е в часа за морал и етика (описано на друго място).	Добре е децата да научават за последствията от делата им и престъпността от служебни лица на МВР, които работят с деца, и да имат респект към закона. Такива полицаи би трябвало да имат подход към децата, да могат да обясняват и да работят по-лесно с тях за постигне на превенция на престъпленията извършени от деца.	По-малко престъпления извършени от деца. Повече познания на децата за резултатите от извършването на престъпления.
Въвеждане на предимство при осиновяване от	Гражданският брак между майката и бащата дава	Защитават се правата на детето да има майка и баща.

<p>семейства с граждански брак, пред кандидати без брак.</p>	<p>допълнителна степен на сигурност на детето, че правата му ще бъдат защитени дори при раздяла на родителите чрез развод или загуба на единия родител.</p>	<p>За детето е по-добре да се отглежда в среда на брачен съюз, защитен от конституцията и законите ни.</p>
<p>Въвеждане на задължително вписване на рейтинга на предаванията и филмите по телевизията заедно със самите имена на предавания.</p>	<p>Родителите трябва да могат да видят веднага от програмата кое предаване или кой филм не са подходящи за децата им, а и самите деца, когато са сами. Обявяването на ограниченията на аудиторията само в началото на филма или предаването не е достатъчно.</p>	<p>Намаляване на негативното въздействие върху психиката на децата чрез насилствени, сексуални и други неподходящи сцени.</p>
<p>Задължаване на Интернет операторите да предлагат възможност с договора за филтриране на Интернет съдържанието за порнография, насилие и т.н. към определен смартфон/Интернет, ако той се ползва от непълнолетно лице (дете). Тази опция да може да се контролира от родителя и да се заплаща отделно или да е безплатна. Да се направи информационна кампания за това нововъведение.</p>	<p>Един от основните методи за достигане на материали с насилие, секс, вулгарност и други до децата е чрез Интернет при ползване на смартфон или компютър. Блокирането на това съдържание от родителите ще ограничи източниците на неподходящо влияние върху психиката на децата.</p>	<p>Намаляване на негативното въздействие върху психиката на децата чрез насилствени, сексуални и други неподходящи сцени.</p>
<p>Изрична забрана за публикуване на порнографски и еротични материали на открити публични места чрез</p>	<p>Да се прекрати постоянната ранна сексуализация на децата чрез излагането им на порнографски и еротични сцени на публични места и да</p>	<p>Намаляване на ранните сексуални актове и бременностите.</p>

<p>рекламни плакати, билбордове и на витрини на магазини, включително витрините на т. нар. "секс шопове". Увеличен контрол и по-сериозни глоби за бизнеси, които злоупотребяват.</p>	<p>се защити правото на родителите им да ги отглеждат и възпитават до тяхното пълнолетие, включително по темата за сексуалността.</p>	
<p>Запознаването със сексуалността да не включва нищо друго освен полезна медицинска (анатомична) и психологическа информация за развитието на сексуалността на човека и необходимостта за отговорно поведение при сексуалните отношения. Обучението по темата да не се прави в училище, а да бъде поверено на родителите като материалите за него се осигуряват от личния лекар по време на посещения или при поискване. Родителите да имат право да преотстъпват чрез писмено съгласие правото за информиране на детето им по всякакви въпроси от личния лекар или психолог.</p>	<p>Лекарите са най-запознати с темата за сексуалността от медицинска гледна точка, а психолозите от социална гледна точка. Те могат да дадат подходящи съвети както на родителите, така и на децата при получаването на материалите. Сексуалността е чувствителна тема и разговорите по такива интимни въпроси не бива да се правят в среда, където детето може да се почувства неудобно, притеснено или засрамено заради определени свои разбирания или въпросите, които има. Материалите трябва да се разделени на такива, които обясняват взаимоотношенията между половете, и такива с предпазна контрацепция срещу болести, предавани по полов път, и насърчаване на въздържанието. Материалите за сексуалността могат да са полезни и за родителите, ако нямат знания по тези въпроси.</p>	<p>Намаляване на ранните сексуални актове и бременностите. Запознаване и на родителите по теми за предпазването от болести, предавани по полов път.</p>

<p>Намаляване на обема и времето на преподаване на учебния материал и увеличаване на времето за упражнения за правилното му усвояване.</p>	<p>Децата са претоварени с учебен материал и липсва дискуссионния елемент с учителите за усвояване на знанията посредством въпроси и отговори, дискусии и т.н.</p>	<p>Подобряване на знанията и способностите на учениците и създаване на доверие между тях и учителите, които ги подкрепят за усвояване на материала.</p>
<p>Организиране на събития, игри и т.н. на здрави деца заедно с деца с увреждания и специални потребности.</p>	<p>Децата могат и трябва да свикнат, че в обществото има хора, които са с постоянни или дългосрочно здравословни проблеми и да осъзнаят, че те са с равни права и някой трябва да се грижи и за тях.</p>	<p>Промяна на нагласите на децата и родителите им към децата с увреждания и специални потребности.</p>
<p>Създаване на Регистър на лицата, които са извършвали сексуално посегателство срещу деца, според изискванията на ратифицираната Ланзаротска конвенция и забрана на такива лица да заемат длъжности, пряко свързани с работата с деца.</p>	<p>В момента няма такъв регистър и лица, осъждани за престъпления срещу деца, могат да създават детски центрове, да се грижат за деца в детски градини или да образоват деца в училище и т.н.</p>	<p>Защита на децата от сексуални посегателства от възрастни. Възможност родителите да знаят дали в района, в който живеят, има възрастни, които са били осъждани за сексуални престъпления срещу деца.</p>
<p>Ускоряване на процеса и намаляване на срока за придвижване на документите за осиновяване, когато има отказ от родителски права.</p>	<p>Процедурата за осиновяване в момента е трудна и продължителна, а през това време децата са потърпевши.</p>	<p>Намиране на постоянно семейство и дом за повече деца, лишени от родителска грижа.</p>
<p>Връщане на възрастта за сексуално съгласие обратно от 14 на 16 години, а при връзка на пълнолетно лице с непълнолетно, възрастовата разлика между партньорите да не може надвишава 3</p>	<p>Разрешената възраст за сключване на брак е 16 години със съгласието на родителите, а възрастта за сексуално съгласие е 14 години, което е неприемливо разминаване. Също така, в</p>	<p>Намаляване на сексуалните връзки преди 16 годишна възраст и ограничаване на проституцията и трафика на деца. Намаляване на ранните бременности и бракове на непълнолетни.</p>

години.	момента непълнолетно лице на 14 и повече години може да има сексуална връзка с пълнолетни лица на всякаква възраст, без ограничения, без пълнолетният да може да бъде преследван от закона.	
ПРЕДЛОЖЕНИЯ СВЪРЗАНИ ПРЯКО С ДЪРЖАВНАТА АДМИНИСТРАЦИЯ		
Предложение	Мотиви	Очакван резултат
Преобразуване на Държавна агенция за закрила на детето в Държавна агенция за семействата и децата (със съответните необходими кадрови промени) на пряко подчинение на Министър-председателя или негов заместник по демографската политика, която да има само координиращи функции спрямо държавните институции относно подкрепата на семействата и децата. В Управителния съвет на ДАСД да участва по един заместник-министър от всяко министерство и да се провеждат редовни срещи за отчет и контрол на постигнатото.	След като почти приключи процеса на деинституционализация, Държавна агенция за закрила на детето изпълни своята роля. Голяма част от дейностите по подкрепа на децата се извършват чрез агенциите под МТСП. След извършване на одит и прехвърляне на всички активи и пасиви на ДАЗД, Държавна агенция за семействата и децата може да фокусира усилията си върху подкрепата на семействата заедно с тази за изоставените деца.	Увеличаване на политиките за подкрепата за семействата и децата в тях чрез промяна на фокуса на дейността от „само децата“ към „семейството и децата в него и извън него“.
Прехвърляне на всички важни и полезни части от Закона за закрила на детето в Семейния кодекс и други нормативни актове и заедно с това премахване на Закона за закрила на детето.	Семейният кодекс като документ от по-високо ниво урежда всички семейни отношения и съответно всички семейни субекти и взаимоотношенията между тях трябва да бъдат вписани и разглеждани в него. Не е	Намаляване на законодателната непоследователност с ползване на отделен закон за всеки отделен субект от семейството. Подготовка на законодателството за дейността на Държавна

	<p>подходящо да имаме закони за всеки отделен субект в семейството, още повече, че децата до своето пълнолетие са пряко и постоянно зависими от своите родители, за да упражняват своите права, а тези деца, които нямат родители се осигурява отново семейна или близка до семейната среда. ДАЗД е създадена и работи на основата на ЗЗДет. Евентуалното преобразуване на агенцията в Държавна агенция за семействата и децата ще наложи сериозни редакции и изцяло нов нормативен акт, но при положение, че вече има Семейен кодекс, няма нужда от създаване на такъв, а е нужно само разширяване на вече съществуващият нормативен акт за семейството.</p>	<p>агенция за семейството и децата, която да започне да изпълнява своята координационна функция.</p>
<p>Създаване на обществен Фонд за семействата и децата към Държавна агенция за семействата и децата (ДАСД), който да се използва за подкрепа на дейности, свързани с политиките за семействата и децата. Всички средства дарени на този фонд се приспадат директно от данък печалба на бизнесите или данък общ</p>	<p>Чест проблем с прилагането на политики за семействата и децата е липсата на бюджет и финансиране. Така се дава възможност на бизнеси и дори дарители частни лица и фондове да подкрепят пряко каузата за семействата и децата на България и демографската ни политика. В този фонд могат също да бъдат внасяни и средства от спестени разходи на</p>	<p>Осигуряване на средства за проекти и дейности свързани с демографската политика, семействата и децата. Определяне на подходящи приоритети чрез прозрачно финансиране на най-важните политики за семействата и децата.</p>

<p>доход на частните лица и не могат да надвишават определен процент (например 10%) от общо дължимия данък. Приемат се и доброволни дарения от други източници. Фондът се управлява от управителен съвет председателстван от председателя на ДАСД и по един зам.-министър от всяко министерство.</p>	<p>министерства или други агенции.</p>	
<p>Да се въведе мандатност от 5 години на всички ръководни длъжности в образованието (всички видове учебни заведения) и социалните услуги (АСП, РДСП, детски градини, ясли и т.н.). Мандатът на съответните ръководители да може да бъде продължаван само след анонимна анкета на подчинените им преди изтичане на периода, която недвусмислено да показва, че ръководителят изпълнява добре своите задължения.</p>	<p>Това ще помогне да се прекрати порочната практика за овластяване на държавни служители от висок ранг, без възможност те да бъдат отстранени от позицията си, и ще ограничи злоупотребата със служебно положение и корупционните практики.</p>	<p>Промяна на ръководните кадри, които не изпълняват задълженията си според техните подчинени. Намаляване на корупцията в образованието и социалните услуги.</p>
<p>Въвеждане на професионални стандарти, развитие на компетенциите и и планове за подробна годишна атестация на всички видове служители, които работят с деца.</p>	<p>Необходимо е повишаване на нивото на професионализма при работата с деца, но също така и трябва да бъде правена оценка на психическото състояние и други социално значими качества на служителите.</p>	<p>Подобряване на професионалната квалификация и развиване на потенциала на работещите с деца. Възможност за полагане на грижа за тези служители, които имат здравни проблеми свързани с професията им.</p>
<p>Закриване на телефонната линия за деца 116 111 и</p>	<p>Огромната част от обажданията до телефон 116</p>	<p>Спиране на практиката децата да могат да бъдат</p>

<p>прехвърляне на всички обаждания за насилие към деца или възрастни към тел. 112 (полиция и спешна медицинска помощ) като се подготвят кадрите за работа с деца.</p>	<p>111 не са за насилие, тормоз и сексуално посегателство, а са за консултиране на деца по всякакви теми, без знанието на техните родители, което пряко противоречи на конституцията ни и е срещу правата на родителите спрямо децата им. Полицията трябва да се намесва в семействата, в случаи на насилие. Екип за Спешна медицинска помощ трябва да се намесва при нужда за оказване на такава. При липса на насилие или заплаха за живота на детето, институциите нямат право да се намесват по своя инициатива в отглеждането и възпитанието на децата от родителите.</p>	<p>консултирани или да подават лични данни и друга информация без знанието на своите родители, освен в случаите на реална заплаха за живота и здравето им.</p>
---	--	--

VI. ОБОБЩЕНИЕ

Предложението ни за създаване на „Национална стратегия за семействата и децата“ съдържа сравнително лесно осъществими мерки (оперативни цели), от които резултатите могат да бъдат ясно видими и измерени. Предложените промени касаят семействата и децата в тях, децата, лишени от родителска грижа, и държавните институции и техните служители.

Списъкът с идеи, който представяме, в никакъв случай не може да се счита за изчерпателен и достатъчен, но за кратките срокове, с които разполагахме (по-малко от месец) успяхме да обединим съгласието си заедно с родители и специалисти около тези идеи, макар и в сравнително по-суров вид. Детайлите по конкретните предложения и голям брой допълнителни предложения и идеи могат да бъдат обсъждани при евентуално започване на изготвяне на проект на документа с широко обществено участие. Препоръчително е срокът на действие на документа да бъде възможно най-кратък, след като се определи за колко време реално могат да се постигнат нужните промени в законодателството и заложените цели.

Едни от най-важните характеристики на документа трябва да останат конкретиката в поставените истински оперативни цели, ясните ключови показатели на изпълнението (KPIs) за всяка цел и сроковете за изпълнението им, а също така и пълното оптимизиране на вложените ресурси за тяхното възможно най-ефективно използване. В противен случай рискуваме да правим документи за планиране на всеки 10 години, които не постигат своите цели, защото са прекалено общи, неясни и затова неизпълними.

- 1 Приблизителни разходи за труд на час, Евростат,
<https://tinyurl.com/yxqg2cwh>
- 2 България – Мониторинг на образованието и обучението 2017, Европейска комисия,
<https://tinyurl.com/y5zv7afj>
- 3 Преподавателски персонал в общообразователните училища по възраст, НСИ,
<https://tinyurl.com/y3evx45g>
- 4 Черните дупки в здравеопазването, Аркади Шарков, в-к „168 часа“,
<https://tinyurl.com/y2km44h4>
- 5 България – Здравен профил за страната 2017, Европейска комисия,
<https://tinyurl.com/y6452ndk>
- 6 Население и демографски процеси през 2017 година, НСИ, стр. 3,
<https://tinyurl.com/yy38pcl3>
- 7 Престъпност, насилие и вандализъм в на територията на ЕС, Евростат,
<https://tinyurl.com/y2oxd3gf>
- 8 Коефициенти на раждаемост по статистически райони и области, НСИ, стр. 9,
<https://tinyurl.com/yxwo5gsw>
- 9 След първоначалното публикуване на документа, в този текст беше направена корекция на начина на изразяване на предложението, за да се избегне възможност за грешно интерпретиране.